

Byantikvaren i Oslo, juli 2006

Storgata 36, Prinds Christian Augusts Minde, gnr. 208 bnr. 653, Oslo kommune
Dokumentasjonsvedlegg for fredning etter kulturminneloven §§ 15 og 19

Mangelsgården, midtpartiet. Foto: Byantikvaren 2006

Innhold:	Side:
Anleggets kulturhistorie	2
<i>Løkkeeiendommen</i>	2
<i>Institusjonen Prinds Christian Augusts Minde</i>	4
<i>Situasjonsplan med funksjoner ca. 1880-1900</i>	5
Mangelsgården med uthus	6
Fattigsykehuset	13
Asylets manns- og kvinneavdeling	14
Fabrikkbygningen med tilbygg	16
Vaskeribygningen	20
Utendørsanlegg	22
Kilder	24
Liste over et utvalg tegninger i Byantikvarens arkiv	24

Vedlegg:

1. Grunnplaner av alle bygninger, fasader og snitt der dette finnes
2. Fotodokumentasjon, fasader, interiører, inventar (foreligger foreløpig ikke)

ANLEGGETS KULTURHISTORIE

Løkkeeiendommen

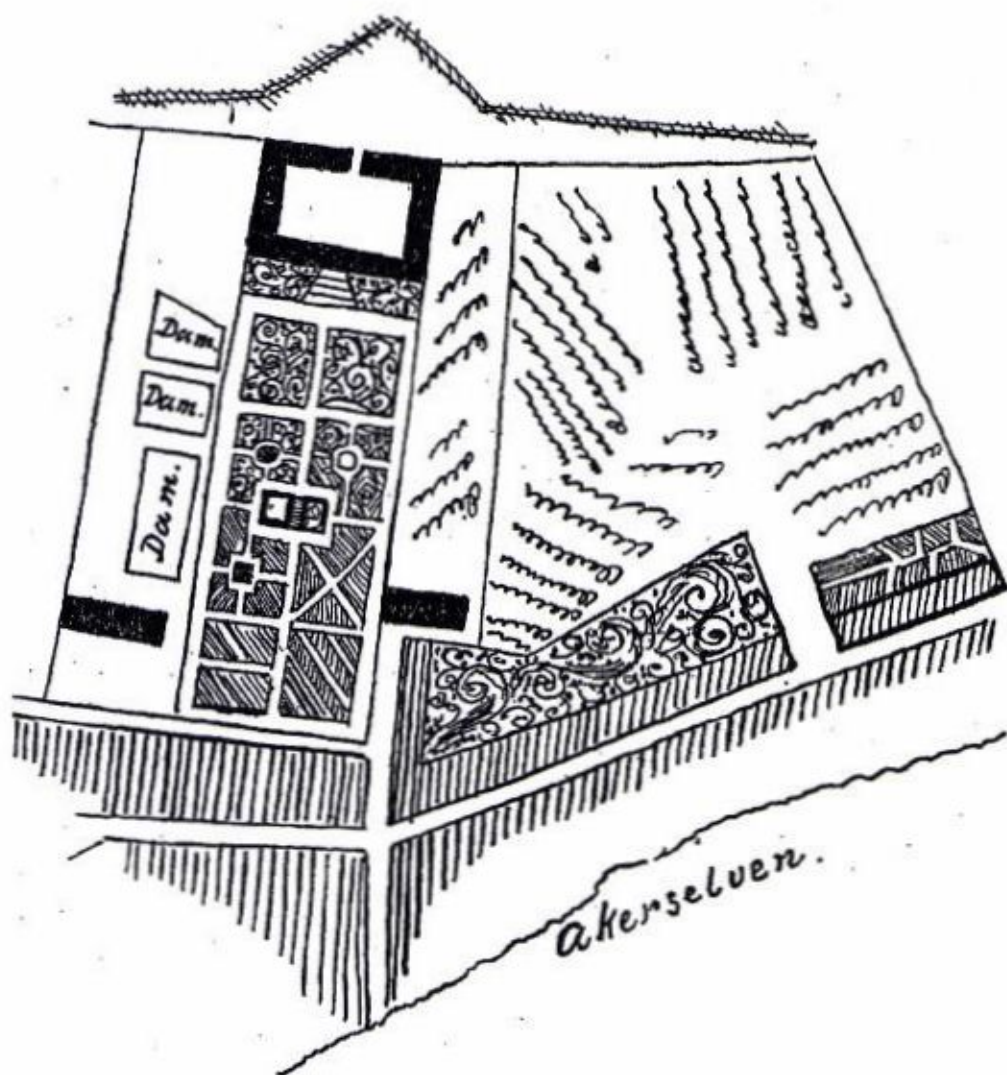
Da Mangelsgården ble oppført på slutten av 1600-tallet, lå eiendommen utenfor byens grenser fra 1624. Storgatas trasé vest for Brugata er en av de eldste i byen og var hovedinnfartsåren inn mot Store Voldport. Gateløpet videre nordøstover og forbi Mangelsgården var på 1700-tallet tilførselsvei til løkkeeiendommene i Bymarken. Området ble innlemmet i byen ved byutvidelsen i 1794.

Mangelsgården ble oppført omkring 1698 som et herskabelig landsted for den tysk fødte general Hans Ernst von Tritschler (1647-1718). Det er mulig at hovedfløyen har en eldre tømmerkjerne fra ca. 1670. Tritschler kjøpte opp flere løkkeeiendommen bak Fjerdingen og hadde et samlet areal på 130 000 alen². I 1702 var gården tatt i bruk og fullt møblert, da Tritschler testamenterte den til sin kone. Den hadde nå fire sammenhengende fløyer rundt et rektangulært gårdsrom. Gatefløyen var smal, og hovedfløyen hadde et framskutt midtparti mot gårdsrommet. Ytterveggene var av tømmer, som antas å ha vært panelt ut- og innvendig, noe som bekreftes av branntakst 1768. Det var innkjøringsport mot gata gjennom den smale fløyen, og hagefasaden var rett uten dagens inntrukne midtparti. Samtidig med byggingen ble det anlagt et stort hageanlegg, og uthusene var plassert sørvest for gården.

Efter Tritschlers død solgte enken straks til general Georg Bertouch. Gården hadde deretter flere eiere, blant annet overtok den mektige biskop Bartolomeus Deichman gården i 1725, og benyttet den til fast helårsbolig. Etter biskopens død i 1732 kjøpes gården med de tilliggende løkkene av enkefru Tritschlers nevø general Fredrik Ferdinand Hausmann (1693-1757). Eiendommen hadde nå vokst betraktelig med flere tilliggende løkker, men flere av disse ble senere solgt. Hausmann utviklet hageanlegget med fiskedammer, små øyer, paviljonger og fontener. Her var eksotiske vekster, som appelsintrær, og en rokokkohage med parterrer for pryd- og nyttevekster. Vann skaffet han via en trerenne fra byens vannledning i Fredensborgveien. Boligen var så standsmessig at Kong Fredrik den 5. losjerte her ved sitt besøk i Christiania i 1749.

Efter Hausmanns død i 1757 overtok general Johan Mangelsøn (1694-1769), derav navnet. I en fortegnelse av 1757 beskrives rommenes ulike tapeter, fra grønn damask, til gobeliner og voksluktrekk med ornamentikk og malerier (se BYAs rapport 1987 ss. 8-9). Etter Mangelsøns død hadde gården flere eiere, blant annet Iver Anker i 1770-72. Det er han som antas å ha påbegynt den store ombyggingen. Hans bror Peder antas å ha slutført arbeidene, før Bernt Anker overtok gården i 1775-96 (tunntatt årene 1785-88). De siste fire årene av 1700-tallet eides gården av generaladjutant Carl Fr. von Bielefeldt, som foretok en del moderniseringer av interiøret. Den siste private eier var prostinne Bendeke, som eide gården fra 1800-12.

Kart ca. 1730, fra Schnitler 1916, s. 72.

Mangelsgården og Vaskeribygningen t.h. mot Storgata. Foto: Byantikvaren 2006

Institusjonen Prinds Christian August Minde

Stiftelsen Prinds Christian Augusts Minde ble opprettet i 1809 og kjøpte Mangelsgården i 1812. Mangelsløkken på motsatt side av Storgata ble ikke med i salget. Fattigkommisjonen etablerte straks arbeidsanstalt i de fasjonable interiørene, som ble sterkt redusert. Fattigkonene rev av silketåpetene og sydde seg luer av dem. Her ble det etablert verksteder, undervisningsrom for barn, sovesaler og leilighet for oppsynsmannen. I fattigkommisjonens prinsipper om Mangelsgårdens drift fra 1818/-19 framgår at bygningen skulle ha arbeidsrom for ulike kategorier, skolelokale, kjøkken, tanshetsværelse og ensombetsværelse. Sistnevnte var et isolat, som ble brukt som den sterkeste straff hvis ikke muntlig og lett korporlig avstraffelse virket. I 1829 ble det opprettet dollhus i sidebygningen, Christiania Dollhus. Etter påbygging av en andre etasje i 1834-35 fikk dollhuset 17 rom, foruten spesialfunksjoner som straffecelle for arbeidsanstalten. Asylet og arbeidsanstalten hadde felles gårdsrom bak Bryggerhuset. Sinnsykeloven av 1848 medførte krav om forbedringer og utvidelser. Et mindre toetasjes tilbygg i nordøst ble oppført i 1850, og asylet fikk derned kongelig autorisasjon. Asylet ble utvidet i flere byggetrinn, og ferdig utbygget i 1862 ga det plass for 120 pasienter.

I 1828 ble det innredet tre sykeværelser i Mangelsgården for fattige pasienter. I 1838-40 ble et eget fattigsykehus for 120 pasienter reist bak Mangelsgården. Dette ble imidlertid nedlagt allerede i 1845, og ble påfølgende år pusset opp for bruk av arbeidsanstaltens kvinneavdeling og stiftelsen Alderdoms Hvide.

Arbeidsanstalten utviklet seg til en anstalt med fengselspreget instruks. Her var drikkfeldige, løsgjengere, prostituerte, innbruddstyver og ulydige barn. I 1840-åra ble kjønnsdelte avdelinger gjennomført. Utover på 1800-tallet ble anlegget forbedret og utvidet med flere bygninger. Tvangsarbeidet flyttet etter hvert ut til egne nye bygninger (Fabrikk- og Vaskeribygningen), mens Mangelsgården ble tatt i bruk til kontorer og boliger for høyere funksjonærer. Ved arbeidsanstalten drev man blant annet spinneri, veveri, steinhuggeri, vaskeri og kjøkken. I 1841 ble det innredet butikk mot Storgata i Mangelsgårdens sørvestre fløy, hvor anstaltens produkter ble solgt. Varer ble levert til offentlige institusjoner i byen, og mange arbeidere ble leid ut til arbeid for private. Eiendommen hadde på slutten av 1800-tallet flere uthus, pakkhus i mur, reperbane og ulike lagre, men alle disse er revet.

Bygningsmassen uttrykker på en tydelig måte klassifikasjonsideologien, der ulike kategorier pasienter er plassert i egne avdelinger. Hver avdeling hadde tilhørende luftegård, som var skjernet av tette plankegjerdet. Asylet og arbeidsanstalten var atskilt i egne bygninger, og utcarearealet var skilt i to av et høyt gjerde, se situasjonsplan neste side. Institusjonene hadde imidlertid et visst personalløsløshet, felles kirkesal og sentralkjøkken.

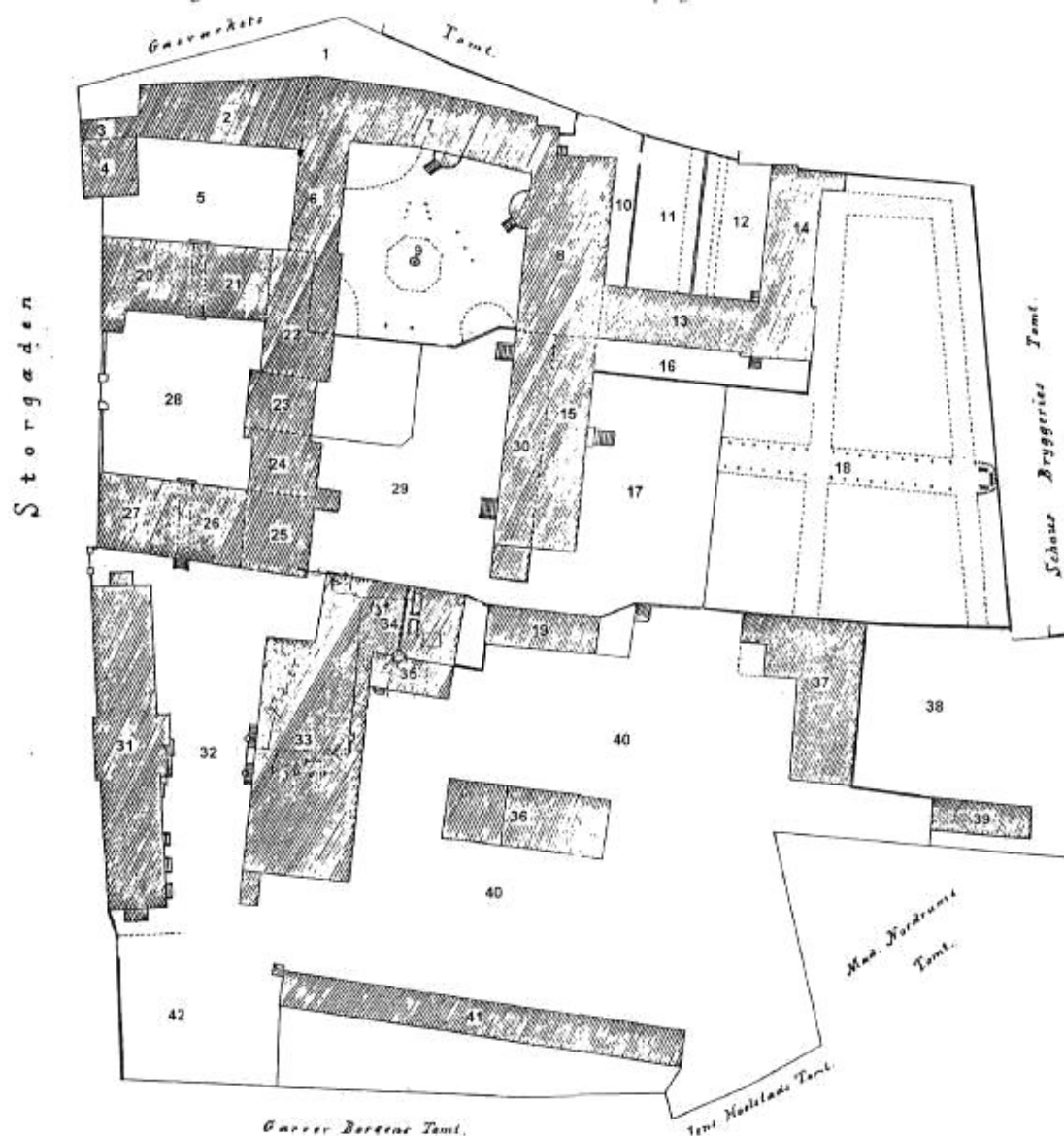
Bryggerhuset hadde etter hvert mange ulike funksjoner. "Prinsekjøkkenet" startet her i 1832, med formål å gi mat til byens fattige, før det etter kort tid flyttet over i Fabrikkbygningen. I 1859 vedtok fattigkommisjonen at to rom i bryggerhuset skulle tas i bruk til visitasjon av prostituerte (offentlige Piger), som siden 1847 hadde foregått i Fattigsykehuset.

Løkkeeiendommen var opprinnelig betydelig større enn i dag. Dagens eiendomsgrenser er imidlertid tilnærmet lik siste del av 1800-tallet, og tilsvarer i hovedsak det arealet som asylet/arbeidsanstalten aktiverte. Planen på neste side er påskrevet et innhold på 15 mål. I 1845 ble en del av eiendommen mot Hausmanns gate overdratt til gassverket mot en årlig avgift til Fattigkassen. I 1841 og -54 ble litt av eiendommen bak hagen/mot Chr. Krohgs gate fradelt.

Situasjonsplan av stiftelsen PCAM fullt utbygget ca. 1880-1900

Avskrift av innholdsfortegnelse på plankartet:

1. Vei til Asylet 2. Udhuset (Skur) 3. Visitationsværelser 4. Bryggerhus 5. Gaardsplads 6. Overvogterbolig og i 2de Etage Værksteder for Asylets Mandsafdeling 7-8. Sindsygeasylets Afdeling for Mænd 9. Gaardsrum for rolige mandlige Patienter 10. Gang 11. Gaardsrum for urolige mandlige Patienter 12. Gaardsrum for urolige kvindelige Patienter 13-15 (1ste Etage). Sindsygeasylets Afdeling for Kvinder 16. Gaardsrum for urolige kvindelige Patienter 17. Gaardsrum for rolige kvindelige Patienter 18. Sindsygeasylets Have 19. Brænde og Kulskur for Asylet 20. Forstanderens bolig 21. Vagtmester Bolig 22. Kassererens Bolig	23. Udleveringsrum for Arbeide til Udenhusfattige, i 2de Etage Lægebolig og Kontor 24. Værkmesterinde og Matrone Bolig 25. Forstanderens Kontor 26. Vagtværelser for 1 Vagtmester og Opsynsmand 27. Butik, Kontor og Lagere 28. Gaardsplads 29. Gaardsplads for Arb. Anst^e Kvinder 30. Arbeids- og Soveværelser for D. 31. Arbeids- og Soveværelser samt Baderi for Mænd 32. Gaardsplads for Arb. Anst^e Mænd 33. Arb. Lokaler samt i Kvisten Sygesal og Soveværelse for Arb. Anst^e Mænd 34. Kogeri, Fabrikbygning for Mænd og Kirke 35. Fyrhus 36. Magasinhus 37. Kulrum 38. Forstanderens Have 39. Halmbod 40. Stenhuggertomt og Tomt for Pukstensarb. 41. Reberbane 42. Vedoplag

MANGELSGÅRDEN MED UTHUS

Hovedbygningen

Mangelsgårdens midtparti, t.v. fløy mot nordøst, detalj av portal ved tidligere portrom. Foto: Byantikvaren 2006

Bygningens hovedform og eksteriør er i hovedsak lik ombyggingen i 1770-åra. Sidefløyene har ulike lengder og er skrått avsluttet mot Storgata. Hvorvidt dette gjenspeiler opprinnelig form da Mangelsgården ble bygget på jomfruelig mark, er uvisst. Eldre kart og avdekkete konstruksjoner kan tyde på at ytre del av fløyene er endret/tilbygget. Bygningen er for øvrig preget av få rette vinkler. I branntakst fra 1777 framgår det at bygningen har skiftet karakter fra en enetasjes panelt laftebygning med fire fløyer til et trefløyet anlegg med toetasjes midtparti i hovedfløyen. Mot gata bygges en høy mur tekket med stein og med sentral port.

Bygningen er dels av laft og utmurt bindingsverk forblendet med $\frac{1}{2}$ steins tegl og pusset, og dels av pusset mur, jf. branntakst 1819 og senere. Trolig ble all panel og eventuelle utvendige dekorative elementer fjernet i 1770-åra. De eksisterende raffinerte portalomramningene ved sidefløyenes portrom og søylestillingene ved midtpartiet har rokokkopreg med rike treskjærerarbeider og antas å være fra 1770-åra. Bygningen har saltak med pulttaksarker, hvor eldre smårutete vinduer er bevart, muligens enkelte fra 1700-tallet. I branntakst 1846 beskrives hovedfløyen med seks utmurte og én "bord takluke". Deler av loftet har vært innredet som bruksrom, men har generelt preg av lagerrom. Mot ytterveggene er det relativt store blindloft. Taket er tekket med panner av rød enkelkrum tegl. De tykke veggene mellom de tre fløyene indikerer at de er tømret opp hver for seg. Passasjene gjennom sidefløyene antas å være opprinnelige, men i alle fall i nordøstfløyen har denne hatt karakter av kjøreport.

Det er kjeller under en del av hovedfløyen og sørvestfløyen. Nedgang skjer via utvendig trapp/kjellerlem. To av fire rom har murte og pussete tønnehvelv. I tillegg er det et kjellerrom mot gata i sørvestfløyen, og et lite kjellerrom under nordøstfløyen.

Da Bielefeldt overtok gården på slutten av 1700-tallet, var rokokkoen allerede umoderne, og han innredet deler av interiøret i Louis Seize-stil. Litt av dette er fortsatt bevart. Den store hjørnesalen mot sør på 8x9 m har panelverk med store veggspil. Trolig har det sittet silketapeter her. Salen antas på nytt å være endret på slutten av 1800-tallet. Nordøst for den daværende hagestuen i

midpartiet er det et rom med to buete brannmurer symmetrisk plassert i hjørnene, også i Louis Seize-stil.

Midpartiets fasade mot hagen ble ifølge kartmateriale trukket inn mellom 1835-50. Hagesalen var allerede i 1821 oppdelt i tre dollhusrom, men årsaken til inntrekningen av fasaden er ikke kjent. Plantegningen fra ca. 1827 viser at den inntrukne veggen allerede eksisterer, og at en lettere yttervegg ligger framskutt utenfor, muligens en slags veranda. De fleste smårutete vinduene er skiftet til krysspостvinduer på 1800-tallet. På hagefasaden er det bevart ett vindu som antas å være fra ombyggingen i 1770-åra: et firefags krysspостvindu med underdeling i fire like ruter. Bislaget øst på hagefasaden ble oppført i 1856.

Interiørene er sterkt endret på 18-1900-tallet. Endringene går i hovedsak ut på oppdeling av store rom, platekledning av vegger og himlinger, nye gulvbelegg, flytting/fornyng av dører, nedtaking av tapeter og andre historiske innredningselementer. I Byantikvarens rapport fra 1987 opplistes de eldre elementene som da ble funnet. I midpartiet er rokokkotrappen med umalte rekkverk bevart, et par dører og stukkhimling med gesims i salen i 2. etasje. For øvrig er svært lite av 1700-tallsinteriøret bevart, kun noen dører og vinduslister. Eventuelle skjulte elementer er ikke kartlagt. Rester av tapiseri i ull/silke med landskapsmotiver ble funnet i forbindelse med restaureringen i 1950-åra, og antyder hvor staselige interiørene har vært. Dette antas vevd i Flandern på slutten av 1600-tallet.

Deler av interiøret i første etasje har eldre panel/himlinger, men det meste er tildekket. Rommene ut mot Storgata i sørvestfløyen har himling av sveitserpanel lagt i diagonalt mønster. Den store salen innerst i samme fløy har 1700-talls veggspil og bærende søyle-/dragerkonstruksjon eksponert. Her er for øvrig to pengeskap, som kan ha vært knyttet til det historiske PCAM. I nordøstfløyen er portrommet relativt intakt (unntatt gulvet), likeså et par oppholdsrom som vender mot det sentrale gårdsrommet. Vinduene har her skråstilte smyg med speil i empirestil. Her står en nyere støpejernsovn fra Ulefoss. Stua i enden av fløyen har bevart takrosett, som antas å ha vært malt i flere farger.

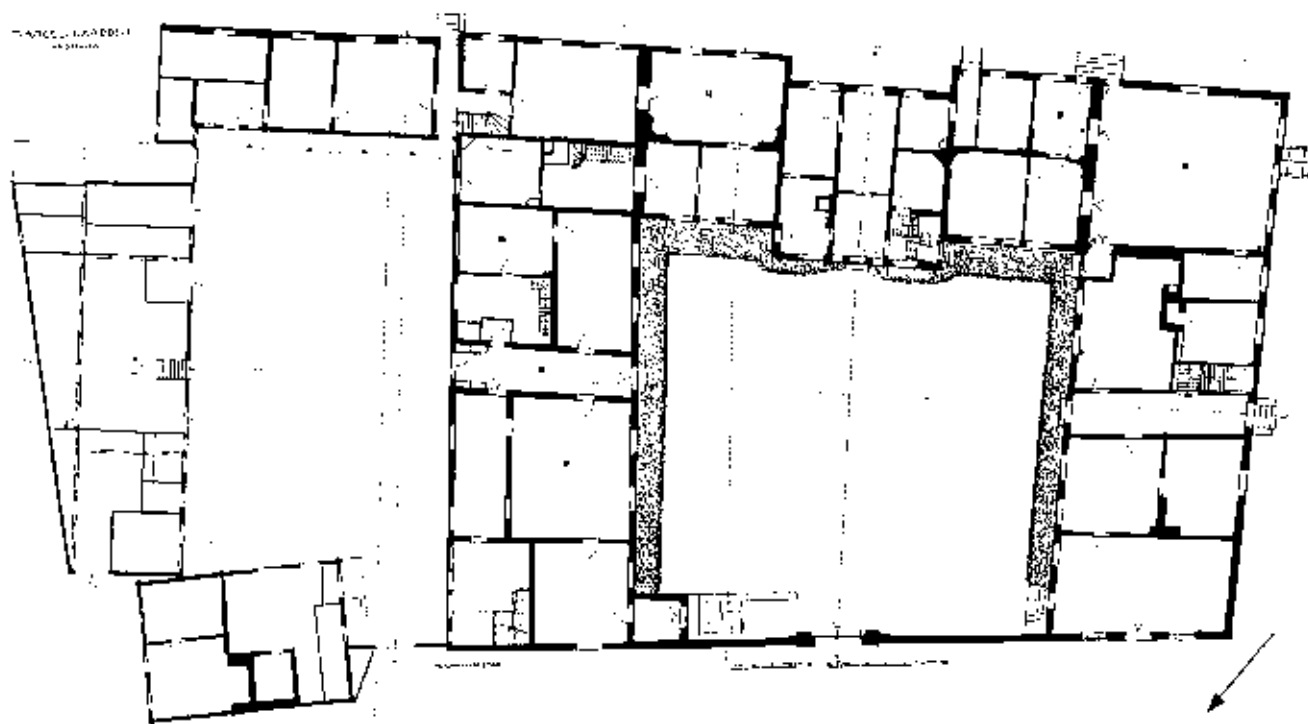
Loftet har delvis preg av panelte/innredete rom, men generelt er det sekundært i sin arkitektoniske utforming, med lave himlingshøyder og kronglete romforløp. I et panelt rom i nordøstfløyen står en koksovn av jern fra Bærums Verk.

Midpartiet t.v., fløy mot sørvest.

Bakfasaden. Foto: Byantikvaren 2006

Konstruksjonen

Vi har ikke sikker kunnskap om alle de skjulte konstruksjonene i de tre fløyene, her er det punktvis avdekket flere konstruksjonstyper. Arno Berg skriver at disse hadde tømmerkjerner fra 1698, men dette er ikke helt riktig. Sidefløyen mot sørvest har etter det vi vet vegger av gjennomgående teglmur, dette framgår av branntakst 1837/-46 og ble punktvis bekreftet ved avdekking mot gårdsrommet i forbindelse med fasaderestaurering i 2004. I branntakst antas at vestre ende (mot Storgata) er av bindingsverk og mur.

Sidefløyen mot nordøst beskrives i 1837 som dels av laft, mur og utmurt bindingsverk, men i 1846 som laftet med mur mot vest. Den er teglforblendet mot gårdsrommet og panelt mot bakgården, umtatt et pusset parti mot bryggerhuset. Den har gjennomgang mellom gårdsrommene, og på taket tre pulttaksarker, hvorav en utmurt og to av tre. Ved restaurering av en mindre del av fasaden mot bryggerhuset i 2001, ble det avdekket et parti med utmurt bindingsverk med smal hollandsk 1600-talls teglstein i et par meter ytterst på fløyen. Lenger sør er forblendingstegl og tømmer. Disse funnene indikerer at anlegget har en sammensatt bygningshistorie, og at ytre del av fløyene er endret/tilbygget. De ulike ombyggingene og endringene er i hovedsak fra 1700-tallet, initiert ved de mange eierskiftene.

Endringer og restaureringer i nyere tid

Terrenget er noe hevet foran midtpartiet og pilastrene er skåret av nederst og satt på betongsokkel, trolig utført i 1920-åra. I 1955 og 1960 ble det innredet bad og WC i Mangelsgården, og i 1965 oljefyranlegg. I 1963 ble det lagt nytt sperretak på midtpartiet, kun inn mot gårdsrommet.

Det toetasjes midtpartiet ble delvis restaurert i 1964-66 under ledelse av Byantikvaren ved Arno Berg og Kerstin Gjesdahl. (Korrespondanse og tegninger i Byantikvarens arkiv.) Tilstanden i

første etasje var da så dårlig at det var fare for kollaps. Restaureringen var basert på Arno Bergs undersøkelser fra 1951-53. Han fant at pilastrene i første etasje var plassert med stor avstand fordi det hadde vært en kjøreport gjennom bygningen. Arbeidet med tilbakeføring av kjøreporten var godt i gang da man fant en tegning antatt fra 1827. Denne viste at kjøreporten ikke eksisterte og dermed ikke var opprinnelig. Veggene i portrommet hadde utmurt bindingsverk, som man antok var fra 1830-40-åra. Kjøreporten må ha eksistert i en relativt kort periode. Dette medførte endring av prosjektet: Fasaden ble ført tilbake til det man nå antok var opprinnelig situasjon. Pilastrene ble satt i korrespondanse med 2. etasje, de små vinduene ved inngangsdøra ble fjernet, og ny dør i rokokkostil ble satt inn. To rekonstruerte gerikter ved vinduene i første etasje inn mot de tidlige utflyttede pilastrene ble ikke satt opp før i 2005.

Taket ble også tekket om med ny rød tegl og noen arkvinduer skiftet ut i 1965. Samtidig ble krysspostvinduene i midtpartiet fjernet og erstattet av firefags smårutete vinduer, kopier av det ene originalvinduet. 1700-tallstrappa i midtpartiet ble reparert og nedre del bygget ny. Det ble avdekket utmurt bindingsverk i begge etasjer i forbindelse med arbeidet. Ny yttervegg i første etasje mot gårdsrommet ble oppmurt i Leca. Tapetrester i 1. etasje ble av Norsk folkemuseum datert til 1840-60. Arbeidet ble ikke sluttført, og interiøret i 1. etasje mangler fortsatt delvis gulv og veggkledning. Planene om rekonstruksjon av altan i det innrykkete partiet mot hagen ble ikke utført, ei heller restaurering av den store salen i 2. etasje. Kun midtpartiets fasade mot gårdsrommet har fått den utførelsen Berg ønsket, og som antas å tilsvare situasjonen i 1770-åra.

I rapport fra 1987 anbefalte Byantikvaren blant annet at taket ble reparert og takbelegget fornyet. Tilbakeføring av vindustyper, fjerning av sekundære lettvegger etc. ble også vurdert, alt med sikte på å gjenskape interiørene fra 1700-tallet. En slik tilbakeføring anses ikke lenger aktuell, dels fordi formålet også er å frede institusjonshistorien fra 1800-tallet, og dels fordi enkelte av disse elementene i seg selv har betydelig historisk og kulturhistorisk verdi som del av ombyggingshistorien. Vi mangler dessuten grunnlag for en dokumentert tilbakeføring.

I 1991 ble gulvet i gangen/portrommet gjennom nordøstfløyen tatt opp. Trekonstruksjonen var råteskadet og ble reparert. Nytt gulv ble isolert og hevet noe og fikk et toppsjikt av røde teglfliser.

I 2001 ble det gitt dispensasjon for nye kabelføringer for data- og telekommunikasjon. Føringer ble for en stor del lagt i blindloftet med nedstikk til første etasje. Det ble også tillatt etablering av innvendig gitter foran to vinduer i Bryggerhuset.

I 2001 utførte NIKU fargeundersøkelser i gangen og deler av interiørene i nordøstfløyen. Det er skrevet rapport som grunnlag for tilbakeføring, men malingsarbeidene er foreløpig ikke utført.

I 2001 deponerte Byantikvaren noe historisk materiale som var lagret på Bakkehaugen gård, og som var merket med Mangelsgården: noe listverk, panel, 4 innvendige vindusskodder og et dørbblad. Opprinnelig plassering i bygningen er ikke kjent, men "tapisserirommet" er antatt. Dette materialet ligger nå på loftet i Vaskeribygningen og inngår i fredningen.

I 2004-05 ble Mangelsgårdens fasader mot gårdsrommet restaurert med bruk av kalkpuss og kalkmaling (BYA-sak 04/849). Lokale eldre råteskader i tømmerkjernen ble utbedret. Vinduer og gesimsbånd ble restaurert og malt med linoljemaling. Arkene på taket ble også restaurert, og

mindre råteskader på én ark ble utbedret. I midtpartiet ble en sekundær takreparasjon fjernet og sperre/stolpe gjenskapt i tråd med antatt opprinnelig utførelse.

Hovedbygningen med kjeller ble sprinklet i 2003 (BYA-sak 03/648). På grunn av kun ett vanninntak ble dimensjonene til dels svært grove, men tiltaket ble prioritert som et akutt brannsikringstiltak. Anlegget er basert på at føringer i hovedsak legges på loft/blindloft med nedstikk til første etasje. Føringer er ellers lagt i sekundære rom kombinert med 'extended sidewall'-dyser, slik at inngrepene i hovedrommene minimaliseres. Det ble etablert inspeksjonsluker til blindloftene.

Teknisk tilstand

I 1960-åra ble utvendige murflater malt med organisk maling, og tidligere reparasjoner er utført med relativt sterk/sementholdig puss.

Sivilarkitekt Geir Helland AS gjennomførte en tilstandsregistrering av Mangelsgården med uthus i 1999. Han utførte samtidig en detaljert oppmåling i M 1:50. Romnummereringen i fredningssaken viser til Hellands angivelser. Generelt var bygningen preget av mangelfullt vedlikehold og feil materialbruk ved istandsetting. Tilstanden er imidlertid ikke kritisk, takene er tette og bygningen er i bruk. En del skader ble utbedret ved restaurering av fasadene mot gårdsrommet i 2004-05. Bakfasadene er planlagt istandsatt nå.

I 2002 utførte Mycoteam soppundersøkelser i Mangelsgården og Bryggerhuset. Det ble gitt tillatelse til åpning av konstruksjonen 21 steder. 8 av disse viste eldre råteskader, og generelt var det høy fuktighet i treverket. Det ble ikke funnet ekte hussopp. Årsaken til skadene er at terrenget er hevet slik at trekonstruksjonene blir liggende lavt/under terreng. De fleste skadene ble ikke vurdert som kritiske så lenge fukttilgangen er under kontroll – utbedring vil føre til svært omfattende inngrep og ble ikke gjennomført. Dreneringen ble imidlertid forbedret mot gårdsrommet, og taknedløpsrør utbedret. Skadene i bryggerhusets bunnsviller var noe mer omfattende, se nedenfor.

Sidebygningen – det første dollhuset

I 1790 ble det oppført en sidebygning i én etasje mot nordøst. Denne ble i 1834 påbygget til to etasjer med utkraget svalgang båret av tresøyler. Bygningen har yttervegger av utmurt bindingsverk og mur. På taket er det to utmurte pulttaksarker, og i hver endegavl ett vindu. I 1. etasje var veggene opprinnelig murt eller panelt innvendig, og takene var av gips samt ett betrukket.

Endringer i nyere tid

Interiørene er sterkt endret, her er få/ingen opprinnelige elementer eller romstrukturer. I andre etasje er det satt opp lettvegger/dører, trolig omkring 1970-åra.

Vinduene er skiftet, trolig i 1970-åra. Søylene mot gårdsrommet ble istandsatt og fundamentene til disse utbedret i 2003. Innspunset treverk er imidlertid ikke malt.

Teknisk tilstand

Bygningen er generelt i god vedlikeholdsmessig stand, med forbehold om skjulte skader. Utvendig maling er trolig for tett. Bygningen ble sprinklet i 2003.

Sidebygningen, det eldste dollhuset. Uthuset t.v. og Mangelsgårdens nordøstre fløy t.h. Foto: Byantikvaren 2006

Uthuset

I vinkel med sidebygningen, mot bryggerhuset, ble det på 1700-tallet (årstall ukjent) oppført en stolpebod, som også ble panelt i 1819, og en vognremisse i reisverk. I branntakst 1807 beskrives uthusbebyggelse av mur og bindingsverk, i 1846 kun panelt bindingsverk. Her var bl.a. tre værelser/boder, en gang gjennom bygningen (i hjørnet mot sidebygningen), stall, fjøs og løkum. Den nordligste bygningen var dels av mur, bindingsverk og tømmer. Her var tre værelser, boder, kjøkken og bakerovn.

Den delen av uthuset som står i dag, er et énetasjes panelt hus med saltak. På loftet ser man inn på murveggen mot sidebygningen/dollhuset, der den eldste delen er i utmurt bindingsverk, mens veggen i tilbygget fra 1849-50 er i hel mur. Uthuset har en dobbel treport, mens den tidligere gjennomgangen er fjernet. Taket er kledd med eldre teglpanner. Mot øst er det en gang etter 1850 bygget til en skjev trevegg/tilbygg, med den konsekvens at takstolene er påbygget og taket skjevt røstet.

Endringer i nyere tid

Det meste av uthusbebyggelsen ble revet i 1951. Den resten som står igjen, er bevart med høy autentisitet.

Teknisk tilstand

Bygningen er generelt i god vedlikeholdsmessig stand, med forbehold om skjulte skader.

Bryggerhuset

Bryggerhuset ble oppført av tømmer omkring 1750 og panelt i 1819. Bygningen har valmtak tekket med nyere rød tegl. Her var det ett værelse, bakerovn, tre innmurte malmbryggerpanner og rulle. I perioden 1859-88 ble bryggerhuset brukt til visitasjon av prostituerte. Interiøret er senere endret og ovnene fjernet. Hovedrommet har nå påstøp på gulvet og nyere faspanel på veggene. De to rommene mot øst har tregulv, og i det ene er det en koksovn fra Bærums Verk.

Endringer i nyere tid

Omkring 1991 ble taket lagt om og belistningen ved gesimsen mot Storgata ble fjernet.

I 2003 ble deler av råteskadd svill skiftet ut. Mot gata ble det etablert en area med rist som sikrer utlufting mot den hevede asfalten. En stor bjørk som hadde røttene inn i grunnmuren, ble hugget. Under rota lå et vanntrau av granitt. Råteskadde paneldeler ble skiftet ut og fasadene malt med linoljemaling. Den skrå lettveggen ut mot fortauet, som hadde betydelig alder, men ukjent funksjon, ble fjernet. Bak panelet mot gata ble det funnet eldre åpninger/dør i tømmeret, som var gjenmurt.

Teknisk tilstand

Bygningen er generelt i god vedlikeholdsmessig stand, med forbehold om skjulte skader. Bygningen ble sprinklet i 2003.

Bryggerhuset fra hhv. Storgata og gårdsrommet. Foto: Byantikvaren 2006

FATTIGSYKEHUSET

Fattigsykehusets fasade mot nordvest/gårdsrommet. Foto: Byantikvaren 2006

Fattigsykehuset ble oppført i 1838-40 etter tegninger av stadskonduktør Chr. H. Grosch. Bygningen er i to fulle etasjer med kjeller og loft, monumentalt utformet med sentral gjennomgående midtark. Ytterveggene er av slemmet tegl og etasjeskillerne av tre. Taket er tekket med rød tegl og salformet, men med halvvalm mot sørvest. Opprinnelig hadde bygningen smårutete vinduer, som er gått tapt. Opprinnelige ytterdører er også tapt. De opprinnelige granittrappene er bevart, dels i ombygget form. Interiøret er bygget vesentlig om i flere omganger, og det finnes svært få eldre elementer. Under nyere kledninger finnes imidlertid eldre tregulv etc.

Endringer i nyere tid

Innvendig heis og ny innvendig trapp bygget i 1979. I 1970-80-åra ble det satt inn nye vinduer med falske sprosser.

Sykehuset ble bygget om for omsorgsboliger i 2001-03, se beskrivelse under asyldelen. I forbindelse med ombyggingen ble det avdekket en del eldre konstruksjoner og overflater. De innvendige bæreveggene er av tegl, mens nyere lettvegger er av bindingsverk. Det ble også avdekket én eldre fyllingsdør som var blendet inn mot korridoren, denne er nå eksponert.

Teknisk tilstand

Bygningen er generelt i god vedlikeholdsmessig stand, med forbehold om skjulte skader. Dreneringen mot gårdsrommet ble forbedret i 2003, og knotteplast/isolasjon lagt utenpå grunnmuren. Bygningen er sprinklet.

ASYLETS MANNNS- OG KVINNEAVDELING

Mangelsgården t.v., dollhuset og asyls mannsavdeling. Foto: Byantikvaren 2006

Denne bebyggelsen består av fire fløyer som ligger i vinkler rundt ulike gårdsrom. Fløyene er alle i to etasjer med kjeller og loft/saltak, men de har noe ulikt arkitektonisk uttrykk og er oppført i flere perioder. Alle bygningene har yttervegger av teglmur som er slemmet/malt, trebjelkelag og saltak tekket med rød tegl.

I 1849-50 ble det oppført et mindre tilbygg bak Mangelsgårdens sidebygning, med yttervegger av mur. Fasadene har trolig vært ubehandlet på hele asyldelen – gavlen mot uthuset har fortsatt rød, ubehandlet tegl. Her er også et lite rundt vindu, som delvis er skjult bak den senere tilbyggingen av uthuset. Den nye kvinneavdelingen ble dernest oppført i 1851 beliggende i vinkel bak Fattigsykehuset. Bygningen hadde kun én full etasje samt et skjevt røstet loft med overlyssjakt ned til cellene. I 1860-62 ble denne bygget på med én etasje, og en ny fløy ble oppført i vinkel bakerst på eiendommen. Samtidig ble det oppført en ny vinkelfløy som binder Fattigsykehuset sammen med Mangelsgårdens sidebygning/dollhuset. Denne vinkelfløyen har en svært karakteristisk fasade med to middelalderinspirerte buete trapperom inn mot gårdsrommet.

I forbindelse med ombygging i 2001-03 ble det avdekket en del eldre konstruksjoner og overflater. I kvinneavdelingens første etasje består hjerteveggen av tegl som har puss (og nyere strie) mot korridoren. Mot cellene var det flat kledning/reisverk (og nyere trefiberplate). Skilleveggene mellom cellene var tynnere teglvegger. Utenpå teglen lå et lag 2'' stående plank med flere malinglag, utenpå dette malt faspanel og trefiberplate/strie. Dette tyder på at cellene opprinnelig hadde helt flate plankevegger som var malt. Inn mot korridoren var det avdelte små 'rom' mellom to celler, muligens for ovn. I kjelleren på mannsavdelingen ble det funnet rester etter asfaltgulv i enkelte celler. Dette kan tyde på at disse har vært brukt i forbindelse med vannbehandling (som terapi og tuktt).

I mannsavdelingens 2. etasje var en tilnærmet lik struktur, men cellene manglet det tykke reisverket, her var kun 3,5 cm tykt, malt staffpanel utenpå muren. Skilleveggene mellom cellene hadde puss bak panelet. Utenpå panelet lå nyere platematerialer.

Endringer i nyere tid

Utover på 1900-tallet ble interiørene sterkt endret ved at opprinnelige flater ble tildekket og dører skiftet ut. Materialer som malt glassfiberstric, vinyl på gulv, nedförete himlinger, nye dører etc. preget interiøret. Planløsningen ble imidlertid svært lite endret. I 1970-80-åra ble det satt inn nye vinduer med falske sprosser, med unntak av vinduene i de buete trapperommene, som ble bevart.

Asylets manns- og kvinneavdeling og Fattigsykehuset ble bygget om for omsorgsboliger i 2001-03 (BYA-sak 02/1261). Arkitektene var Riseng & Kiehl, og arbeidet foregikk i nært samarbeid med Byantikvaren. Ombyggingen skulle tilfredsstillende Husbankens krav til omsorgsboliger. Prinsippet for prosjektet var å bevare hovedkonstruksjoner og opprinnelig romstruktur så langt det var mulig. Skjulte eldre materialer ble bevart og til dels avdekket, minimum én panelt vegg i hver leilighet. Hensikten var å ivareta lesbarheten til den opprinnelige planløsningen – i asyldelene preget av ensidige korridorer med små celler langs. Det ble tillatt noe hulltaking i celleveggene for å få brukbare størrelser på leilighetene. Det ble bevart spor etter blendete dører mot korridorene. Én celle lengst øst i kvinneavdelingens første etasje ble bevart uten modernisering som en mulig 'museumsceffe'. Det var imidlertid ikke midler til restaurering av denne, og rommet står uferdig. Lettvegger i de buete trapperommene ble fjernet, slik at disse fikk tilbake sin åpne karakter mot korridorene.

Anlegget ble oppgradert med tekniske anlegg, som innvending sprinkling og ventilasjonsanlegg. Ventilasjonsaggregat ble lagt på loft, og føringer lagt over nedförete himlinger i korridorene. Kjøkken og bad ble installert i alle leilighetene.

Teknisk tilstand

Bygningen er generelt i god vedlikeholdsmessig stand, med forbehold om skjulte skader. Bygningen er sprinklet.

Kvinneavdelingens bakre fløy, muren/asylgangen t.v. Foto: Byantikvaren 2006

FABRIKKBYGNINGEN MED TILBYGG

Fabrikkbygningens fasade mot nordvest, kirkefløyens gavl t.v. Foto: Byantikvaren 2006

Hovedbygningen er tegnet av stadskonduktør Chr. H. Grosch og oppført i 1831-33. Den er en murbygning i to fulle etasjer med høy kjeller og to loftsetasjer. Etasjeskiller og takkonstruksjon er av tre, men enkelte innvendige vegger er av utmurt bindingsverk. Bygningen har saltak med halvvalm mot sørvest og åtte pulttaksarker av utmurt bindingsverk. Sentralt mot gårdsrommet er et utvendig trappeanlegg med dobbeltløpet granittrapp og klassisk tempelfront: saltaksark båret av to runde mursøyler, som i nyere tid er kledd med glassfiberstrie. Bygningen har sannsynligvis opprinnelig hatt ubehandlede teglfasader, men er i dag slemmet/malt. Den har krysspøstvinduer fra slutten av 1800-tallet, enkelte av disse er underdelt i små ruter og kan være opprinnelige. Taket er tekket med nyere sort betongstein.

Bygningen har gjennomgående midtstilt gang/trapperom, ildfast jerntrapp ble satt inn i 1899. I begge hovedetasjene var det i 1846 ulike tekstilverksteder, med vevsal i første etasje. I 1890-åra var det snekker-, skomaker- og blikkenslagerverksted i andre etasje. I kjelleren var det opprinnelig to store arbeidsværelser, senere spiserom. På kvisten var det sykesal og sovesal for arbeidsanstaltens menn.

I 1866-67 ble det oppført en treetasjes murfløy med kjeller vinkelrett bak Fabrikkbygningen. I kjelleren var dampkjøkken og vaskeri, i de to hovedetasjene ullspinneri og verksteder for menn, og øverst kirke- og forsamlingsrom. De store verkstedene har midtstilt bæring av støpejernssøyler. I 1899 ble det oppført et maskin- og kjelehus med høy skorstein på baksida av denne fløyen. Dette er fortsatt i bruk som teknisk rom, men har nyere innredning.

Kirkefløyen og fyrhuset med pipe. Foto: Byantikvaren 2006

Interiørene er gjennomgående bevart med høy autentisitet. De viktigste rommene som er knyttet til en kontinuerlig historisk funksjon, søkes bevart med inventar. Dampkjøkkenet i kjelleren har gulv av diagonalstilte keramiske fliser i sort/beige. Veggene har hvite fliser og taket kappehvelv på stålbjelker. Kantinedelen er preget av etterkrigstid, med terrazzogulv, hvite veggfliser og nedsenket himling med faspanel.

Dampkjøkkenet.

Kjøkkenmaskin. Foto: Byantikvaren 2006

Veveriet i første etasje har tregulv, bærende tresøyler/-fagverk og panelt himling. Dette rommet framstår som et komplett historisk veveri/museumsrom, med vevstoler, teknisk tilbehør og produktprøver. Snekkerverkstedene i andre etasje har tilsvarende treinteriør, alt preget av grove dimensjoner og utførelse. I verkstedene er det synlige bjelker under etasjekillet. Her er delvis eldre maskineri, men også høvelbenker og maskiner fra driften i siste del av 1900-tallet. I verkstedet sørvest for hovedtrappa har gulvet et slags "påstøpt" materiale i lange rapporter, muligens en type linoleum eller lignende.

I deler av loftet er det eksponerte innervegger av utmurt bindingsverk. I et par rom på loftet står et komplett skomakerverksted, blant annet med pusse-/slipemaskin, arbeidsbord, hyller og diverse små gjenstander som skolester, tråder og beslag.

Veggfast skap og eldre boremaskin i snekkerverkstedet.

Pusse-/slipemaskin i skomakerverkstedet.

Snekkerverksted med maskiner fra 1900-tallet og sløydbenker. Alle foto: Byantikvaren 2006

Kirkesalen har bevart sin sakrale karakter med åpen, dekorert takkonstruksjon, men alt inventar er for øvrig fjernet.

Endringer i nyere tid

På 1900-tallet er det utført enkelte endringer, blant annet modernisering av kjøkken/spiserom og installering av WC. På bakfasaden er det etablert ei utvendig rømningstrapp av stålgritter.

I 2000 ga Byantikvaren aksept for å sette opp noen flere lettvegger i et tidligere verksted i sidefløyens første etasje.

Teknisk tilstand

Bygningens tilstand er ikke systematisk undersøkt, men det er stor sannsynlighet for betydelige skjulte skader. Bjelkelaget mot kjelleren har potensielt kritiske råteskader der bjelkehodene er synlige. Dette kan skyldes lokal vaumpåkjønning i forbindelse med vannsprut ved utvendig trapp, men det kan også indikere et mer generelt problem i møter mur/bjelkelag.

I andre etasje og på loftet er det *radikale* skjevheter i gulvet, noe som trolig er gamle setninger. Bjelkelaget er også underdimensjonert og har til dels sterk nedbøyning. På loftet er flere rom preget av fuktskader og malings /pussavskalling. Via loftsluka ved trappa i sidefløyen ses sterk forkulling av alle flater, trolig en eldre brannskade begrenset til hemsentaket.

Bygningen er generelt preget av manglende vedlikehold over lang tid. Vinduene trenger istandsetting/restaurering, og muremalingen er trolig for tett og bør fjernes. Inngangspartiet bærer preg av setninger og feilaktig vedlikehold. Trappetrinnene ligger skjevt, og søylene har store sprekkeformasjoner i utvendig maling/puss. Innvendig bæring i disse er ikke undersøkt.

Rørføringer og tekniske anlegg er relativt gamle, og det er fare for skader. (På befaring i april 2006 sprang en vannledning lekk i andre etasje, med påfølgende vannlekkasje ned i Veveriet og kantina.) Det er generelt behov for oppgradering og ikke minst brannsikring/sprinkling.

VASKERIBYGNINGEN ("BYGNINGEN MOD STORGADEN")

Fasade og innkjøring til eiendommen fra Storgata. Foto: Byantikvaren 2006

Dette er en treetasjes murbygning beliggende langs Storgata, oppført i 1855-56 etter tegninger av tømmermester Maurer. Etasjeskillerne og saltakskonstruksjonen er av tre. Fasadene er slemmet/malt, men har trolig opprinnelig hatt eksponert tegl. Taket er tekket med nyere, sort betongstein. Mot gata har bygningen opprinnelige smårutete buevinduer med tresprosser. Mot gårdsrommet er det satt inn krysspøstvinduer i de eldre karmene, trolig på slutten av 1800-tallet.

I første etasje hadde bygningen opprinnelig mottakelsesrom og bad, to straffeceller, smie, farveri, teppevaskeri, ullvaskeri og lagerrom. I andre etasje var det et større tørkerom, sovelokale og vaktmesterkontor. I tredje etasje var det to store sovesaler, kontor og bibliotek. I 1890 fikk bygningen ildfast trapp.

I dag er vaskeriet i første etasje bevart med tilnærmet opprinnelig arkitektur. Rommet har murte krysshvelv i taket og påstøpt gulv, alle flatene er malt. Eldre industrielle vaskemaskiner er bevart, disse er trolig fra 1930-tallet og var opprinnelig drevet på damp. I andre etasje er tørkerommet med nyere tørkestativer. Rommet fyller hele bygningsbredden og har midtstilte søyler av stål/jern. Rommene/salene for øvrig har midtstilte rader av tresøyler. Nyere lettvegger er til dels plassert mellom disse synlige konstruksjonene. Generelt er interiørene for øvrig preget av nye lettvegger, overflater og innredning.

På loftet er det lager med faste hyller i de fleste rommene. Lagerhyllene av tre har enkel dekor med dreide fronter og buet mønsterbord, malt grå/rød. Hyllene kan ha betydelig alder og er en viktig del av interiøret. Opprinnelige fyllingsdører er bevart mellom loftsrommene, og

vegger/himling er kledd med staffpanel. Loftsdøra fra trapperommet er ei dobbel labankdør med 17- tidlig 1800-talls bladhengsler, trolig gjenbrukt fra et uthus eller lignende. I 2005 tok Byarkivet hånd om arkivmaterialet som ble funnet her, blant annet journaler fra PCAMs drift på 1800-tallet.

Endringer i nyere tid

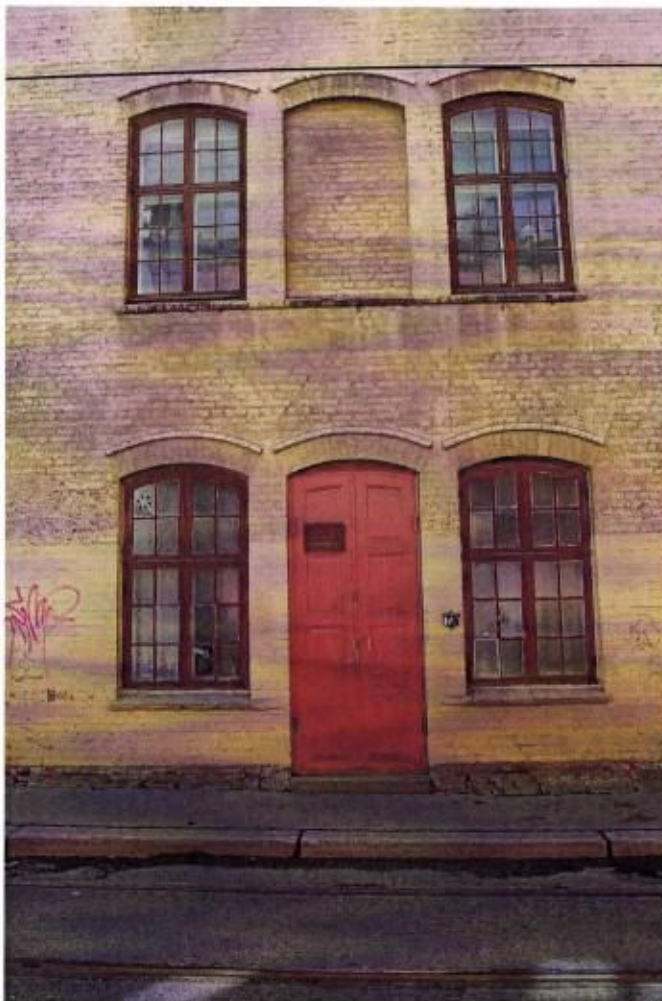
I 1975 ble det etablert utvendig vindeltrapp mot gårdsrommet i forbindelse med ombygging av tredje etasje.

I 2005 ble interiøret i tredje etasje (overnattingssted) oppgradert, dette berørte i hovedsak kun nyere materialer. Omkring 20 vindusrammer ble enkelt restaurert, da de sto i fare for å falle ned. Interiørene for øvrig er til dels sterkt endret og ombygget.

Teknisk tilstand

Bygningens tilstand er ikke systematisk undersøkt, men er tilsynelatende relativt god. Det er imidlertid behov for omfattende vedlikehold, som restaurering av vinduer og fjerning av for tett utvendig maling. Det er dessuten behov for brannsikring/sprinkling.

Enkelte bjørketrær står helt inn mot grunnmuren og bør vurderes fjernet.

Inngangsparti mot gate. Foto Byantikvaren 2006

UTENDØRSANLEGG

Anlegget har en rekke avgrensede uterom som har hatt ulike historiske funksjoner: dels lukkede luftegårder for asylet, dels utendørs arbeidsrom for arbeidsanstalten, dels kommunikasjonsarealer og dels hageareal. Kart fra slutten av 1800-tallet viser hvordan de ulike gårdsrommene var atskilt av gjerder, trolig tette plankegjerder, som dels sto på steinfundament. Rester etter slike murer finnes bak Mangelsgården og mellom asylets manns- og kvinneavdeling. Dekkebehandlingen er ikke kjent overalt, men eldre fotografier viser at gårdsrommet til Mangelsgården har vært steinsatt. Det er også gjort funn av en rekke steinsatte elementer andre steder, som vannrenner/steinsetting langs Fattigsykehuset/Asylet og steinsetting i gårdsrommet ved Bryggerhuset.

Mot nordøst var det på 1800-tallet en høy teglmur som avgrenset eiendommen, dels frittstående og dels dannet av nabobygningenes bakvegger. Deler av denne muren er bevart, men bygningene er revet. Inntrykket av lukkethet er dermed sterkt redusert her.

Den berømte barokkhagen fra 1700-tallet er borte, men en rest av dette arealet har bevart sin grønne karakter. Bak asylet ligger rester av en allé, i akse gjennom fattigsykehuset og mot Mangelsgårdens midtparti.

Endringer i nyere tid

I 1976 ble det vedtatt reguleringsplan for oppføring av parkeringshus i Chr. Krohgs gate 1-11 og en mindre del av Storgata 36. Samtidig diskuterte man traseen for en gangvei gjennom eiendommen, dels fordi bestyrerinnen var bekymret for klientell som gikk rett ut i Storgata. Byantikvaren frarådet diagonal trasé gjennom hagen. Parkeringshuset ble oppført og en liten del av hagearealet fradelte.

I restene av barokkhagen er det lagt ned fjernvarmerør.

I 1998 ble det store kastanjetreet i gårdsrommet mellom Mangelsgården og sykehuset hugget, årringstilling tilsa en alder på 135-145 år. Dette gårdsrommet ble enkelt opparbeidet med ny asfalt og definerte grøntarealer. Eldre vannrenner av storgatestein og steinsatte arealer av kuppelstein ble avdekket inn mot sykehuset. Steinene ble bevart og supplert. Fundamentet til en luftegårdsmur ble også avdekket og søkt synliggjort. Deler av brakkområdet i sørøst ble tatt i bruk som urtehage, som nå er nedlagt.

Deler av utearealene ble opparbeidet i forbindelse med ombygging av asyldelen i 2003.

Byantikvaren anbefalte at dette tok utgangspunkt i pleie av eksisterende situasjon og eventuell dokumentert tilbakeføring, fortrinnsvis til perioden ca. 1860-1915, da PCAM var fullt utbygget med luftegårder etc.

I 2003 ble det indre gårdsrommet til Mangelsgården restaurert med steinsetting: kuppelstein i hovedfeltet, vannrenner av brostein og skiferheller inn mot fasadene. Dette baserer seg på fotografier og funn på stedet. Noe eldre stein er funnet og bevart.

Tilstand

Uteområdene er delvis preget av manglende vedlikehold og opparbeidelse, og større områder ligger brakk. De historiske elementene, som avdekket steinsetting og rester av murer, gror i noen grad ned.

Restene av muren mot eiendomsgrensa i nordøst/Storgata 36C er i dårlig stand og skjev av jordtrykk. Den øverste delen er revet på grunn av forfall, men de gjenstående delene trenger å sikres, eventuelt suppleres. Forståelsen av den historiske situasjonen er forvansket ved at et nytt nettinggjerde er satt opp inn mot Bryggerhuset, slik at den opprinnelige asylatkomsten er sperret. Likeså er det satt opp et nyere nettinggjerde i bakre del av eiendomsgrensa, med en låst port fra 1990-åra, opprinnelig for utrykningskjøretøy i nødsituasjoner. Sikkerheten er ikke tilfredsstillende, da uvedkommende stadig bryter seg inn via nettinggjerdet.

Rest etter mur mellom luftegårder bak Mangelsgården.

Brakkarealet i sørvest, brannavler mot Brugata.

Eldre steinsetning mot Fattigsykehuset.

Steinsatt vannrenne ved Mannsavdelingen/asylgangen.

Muren mot asylgangen.

Alle foto: Byantikvaren 2006

Muren mot asylgangen i nordøst, sterkt forvitret.

KILDER OG LITTERATUR

- Berg, Arno: *Mangelsgården*, St. Hallvard 1945
- Blomberg, Wenche: "Byens asyl", St. Hallvard 1995
- Blomberg, Wenche: *Galskapens hus*, Universitetsforlaget 2002
- Blomberg, Wenche: *Christiania Dollhus – mellom dårekista og asylet*, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo 2005
- Byantikvarens arkiv: rapporter, bygningshistorie (avskrifter fra Riksarkivet, branntakster 1807/1819/1832/1837/1846, skjøter med mer.), saksdokumenter, fotografier, tegninger og kart
- Byantikvaren i Oslo: *Prosjektrapport Mangelsgården*, 07.10.1987
- Geir Helland AS: *Mangelsgården, Storgata 36. Tilstandsrapport*, desember 1999
- Kavli, Guthorm: *Teppefunnet i Mangelsgården*, Byggekunst nr. 3/1952
- NIKU: *Rapport över utfört arbetet med tappiserierna från Mangelsgården*, 2001
- NIKU: *Bf 1 Storgata 36 "Mangelsgården", Oslo kommune. Fargeundersøkelser*, 2001
- *Oslo byleksikon*, Kunnskapsforlaget 2000, 4. utgave
- Omsted, Arne, forstander: "Prinds Christian Augusts Minde" *En historisk fremstilling*, Dokument nr. 15, 1911
- Omsted, Arne: Fortellingen om en mishandlet stiftelse, artikkelserie St. Hallvard 1945
- Omsted, Arne: *Fra Mangelsgården til Sing Sing*, Aschehoug 1949
- Riseng & Kiehl AS Arkitekter: *Mangelsgården, Prinds Christian Augusts Minde . Bygningsdokumentasjon*, 2002 (sak 02/671-7)
- Riseng & Kiehl AS Arkitekter: *Mangelsgården – oppussing av fasader*, rapport 07.10.04 (sak 04/849-21)
- Schnitler, Carl W.: *Norske haver i det XVIII og XIX århundrede*, Norsk folkemuseum, 1916
- Johanne Hannay har samlet flere kildehenvisninger i eget skriv, som ligger i Byantikvarens arkiv (arkivmappe 8).

LISTE OVER ET UTVALG TEGNINGER I BYANTIKVARENS ARKIV

- Mangelsgården, loftsplan, Stadsarkitekten v/Nordan 1871
- Mangelsgården m/uthus, planer, snitt, fasader M 1:50, detaljer M 1:25/1:1, Arno Berg 1918
- Mangelsgården, smijernsport M 1:20, Oslo Byarkitektkontor 1929
- Mangelsgården, bygningsarkeologiske undersøkelser av midtpartiet og "Tapetrommet", detaljer, Arno Berg 1951/-60
- Mangelsgården, nummerplaner, Kerstin Gjesdahl 1964
- Mangelsgården, rekonstruksjonstegninger midtpartiet, plan, fasade, detaljer (trapp, dører, vinduer, profiler med mer), Kerstin Gjesdahl 1965
- Asyls utvidelse, plan- og fasadetegninger, Holtermann 1859
- Asylet og Fattigsykehuset, plantegninger Riseng & Kiehl 2002 (før og etter ombygging)
- Asylet mannsavdelingen, innredning soveværelse på loft, plan/snitt, Stadsarkitekten v/Nordan 1884
- Sinnsykeasylet, plantegninger, bilag 1901
- Fabrikkbygningen og Vaskeribygningen, plantegning, Stadsarkitekten v/Nordan 1870
- Mangelsgårdens kirke (Fabrikkbygningen), oppmåling/ending takkonstruksjon, detaljer, Stadsarkitekten 1904

- Vaskeribygningen, planer/snitt (nye lettvegger), Oslo Byarkitektkontor 1945

Ikke utført:

- Påbygging Fabrikkbygningen, plan, snitt, fasader, Stadsarkitekten v/Nordan 1871
- Ny fabrikkbygning (erstatte Mangelsgården), plan, snitt, fasader, Stadsarkitekten v/Nordan 1871
- Straffavdeling for arbeidsanstalten (nybygg), planer, snitt, fasader, Stadsarkitekten v/Nordan 1873
- Utvidelse av kvinneavdelingen, fasade, snitt, Stadsarkitekten v/Nordan 1884